

SÚRADNICOVÝ SYSTÉM S-JTSK, VÝŠKOVÝ SYSTÉM Bpv

OBJEDNÁVATEĽ:		ZHOTOVITEĽ:		
NÁRODNÁ DIAĽNIČNÁ SPOLOČNOSŤ		AFRY		
NÁRODNÁ DIAĽNIČNÁ SPOLOČNOSŤ, a.s. DÚBRAVSKÁ CESTA 14, 841 04 BRATISLAVA		AFRY CZ s.r.o. MAGISTRŮ 1275/13 140 00 PRAHA 4 tel.: +420 277 005 500 www.afry.cz		
ČÍSLO OBJEDNÁVATEĽA: ZM/2021/0386				
PODZHOTOVITEĽ:		HLAVNÝ INŽINIER PROJEKTU:	ZÁSTUPCA HL. INŽINIERA PROJEKTU:	
Archeologický ústav SAV		Ing. ADÉLA KRENKOVÁ	Ing. PROKOP NEDBAL	
AKADEMICKÁ 2 949 21 NITRA SLOVENSKÁ REPUBLIKA		ZODPOVEDNÝ PROJEKTANT:	ZÁSTUPCA ZODPOV. PROJEKTANTA:	
		doc. PhDr. MATEJ RUTTKAY, CSc.	Mgr. MAREK VOJTEČEK, PhD.	
		VYPRACOVAL:	KONTROLOVAL:	
		Mgr. DOMINIKA ORAVKINOVÁ, PhD.	Mgr. MAREK VOJTEČEK, PhD.	
NÁZOV PROJEKTU:				
DIAĽNICA D3 ŽILINA (BRODNO) - ČADCA				
ETAPA:	I. ETAPA			
ČASŤ:	PODKLADY A PRIESKUMY			
PRÍLOHA:	ARCHEOLOGICKÝ ZISŤOVACÍ VÝSKUM			
KRAJ:	ŽILINSKÝ KRAJ	ČASŤ:	PRÍLOHA Č.:	ČÍSLO PARÉ:
DÁTUM:	01/2023	C.1	8	
STUPEŇ:	ŠTÚDIA REALIZOVATEĽNOSTI			
MIERKA:	-			
Č. ZAKÁZKY:	2021/0197			

DIAĽNICA D3 ŽILINA (BRODNO) – ČADCA

I. ETAPA: ŽILINA (BRODNO) – KYSUCKÉ NOVÉ MESTO

Archeologický prieskum

(Archeologický prieskum a požiadavky na ochranu archeologických nálezísk)

Štúdia realizovateľnosti

OBJEDNÁVATEĽ:

AFRY CZ s.r.o.

Magistrů 1275/13

140 00 Praha 4

ZHOTOVITEĽ:

Archeologický ústav SAV

Akademická 2

949 21 Nitra

Vypracoval: Mgr. Dominika Oravkinová, PhD.

Nitra, 14. júl 2022

OBSAH

1	STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA OSÍDLENIA ZÁUJMOVÉHO ÚZEMIA.....	4
1.1	GEOGRAFICKÉ A PRÍRODNÉ POMERY	4
1.2	DEJINY BÁDANIA	4
1.3	PREHĽAD OSÍDLENIA	5
1.4	PALEOLIT.....	5
1.5	NEOLIT A ENEOLIT.....	5
1.6	DOBA BRONZOVÁ	5
1.7	STARŠIA DOBA ŽELEZNÁ.....	6
1.8	DOBA LATÉNSKA A DOBA RÍMSKA	6
1.9	VČASNÝ A VRCHOLNÝ STREDOVEK	7
1.10	NESKORÝ STREDOVEK A NOVOVEK.....	8
2	ARCHEOLOGICKÉ LOKALITY V BLÍZKOSTI A NA TRASE STAVBY „D3 ŽILINA (BRODNO) – KYSUCKÉ NOVÉ MESTO“.....	9
2.1	POUŽITÁ LITERATÚRA	16
3	NÁVRHY REALIZÁCIE ZÁCHRANNÉHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU A POŽIADAVKY NA OCHRANU ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK.....	20
3.1	PREDPOKLADANÝ ROZSAH ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU	20
4	ZÁVER.....	21
5	PRÍLOHY	23

ZOZNAM OBRÁZKOV

Obr. 1 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach na ortofotomape v mierke 1:50 000.	23
Obr. 2 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach na lidarovej mape v mierke 1:50 000. Mapovy podklad: ÚGKK SR.	24
Obr. 3 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase na ortofotomape v mierke 1:50 000.	25
Obr. 4 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase na lidarovej mape v mierke 1:50 000. Mapovy podklad: ÚGKK SR.	26
Obr. 5 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (1, 2) na ortofotomape v mierke 1:10 000.	27
Obr. 6 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (1, 2) na lidarovej mape v mierke 1:10 000. Mapovy podklad: ÚGKK SR.	28
Obr. 7 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (3 – 5) na ortofotomape v mierke 1:10 000.	29
Obr. 8 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (3 – 5) na lidarovej mape v mierke 1:10 000. Mapovy podklad: ÚGKK SR.	30
Obr. 9 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (5, 6) na ortofotomape v mierke 1:10 000.	31
Obr. 10 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (5, 6) na lidarovej mape v mierke 1:10 000. Mapovy podklad: ÚGKK SR.	32
Obr. 11 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (7) na ortofotomape v mierke 1:10 000.	33
Obr. 12 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (7) na lidarovej mape v mierke 1:10 000. Mapovy podklad: ÚGKK SR.	34

1 STRUČNÁ CHARAKTERISTIKA OSÍDLENIA ZÁUJMOVÉHO ÚZEMIA

1.1 GEOGRAFICKÉ A PRÍRODNÉ POMERY

Z geomorfologického hľadiska zasahuje trasa stavby do troch celkov Vnútorných Západných Karpát, menovite prechádza severnou časťou Žilinskej kotliny, severozápadnou časťou Kysuckej vrchoviny a severovýchodnou časťou Javorníkov. Osou makroregiónu je rieka Kysuca, ktorá odvodňuje Kysuckú kotlinu a v severnej časti Žilinskej kotliny sa vlieva do rieky Váh. Najvýznamnejšími ľavostrannými prítokmi rieky v záujmovom území sú Povinský potok, Vadičovský potok a Snežnica. Z pravej strany priberá Podhájsky potok, Sulkovský potok, Žerivku a Neslušanku. Údolie lemuujú pásmité pohoria, pričom výšková členitosť sa pohybuje v rozpätí 325 m n. m (pri obci Rudinka) až po najvyšší terénny bod 999 m n. m (vrch Ľadonhora).

Geologické podložie oblasti tvorí kryštallický substrát. Pre Kysuckú vrchovinu sú príznačné vápencové bradlá, v okolí ktorých sa vyskytujú sliene, vápnité pieskovce a ílovce. Flyšové pásmo pohoria Javorníky pozostáva z paleogénnych sedimentov Magurského flyšu, t. j. nevápnitých pieskovcov a ílovcov. Pre údolie rieky Kysuca sú charakteristické kvartérne sedimenty, ktoré tvoria nivné a piesčité až štrkové hliny. Tieto sú príznačné voľnou hladinou podzemnej vody v rozmedzí hĺbok 2 až 5 m pod povrchom. V pôdnom pokryve sú zastúpené najmä glejové fluvizeme, pseudoglejové nasýtené kambizeme, rendziny a rendzinové kambizeme. Tvorí ho najmä karbonátové fluvizeme a podzoly. Podľa zrnitosti sa vyskytujú najmä piesočnato-hlinité až ílovito-hlinité pôdy, pričom hrúbka humusového horizontu sa pohybuje v intervale 20 až 35 cm.

Významnú úlohu pri formovaní prírodného reliéfu a kultúrnej krajiny zohrávala najmä rieka Kysuca a súvisiaca eróznou-akumulačná činnosť. Hutnosť náplavov Kysuckej kotliny sa pohybuje v rozmedzí 3 až 10 m, pričom najväčšiu hrúbku dosahujú pri Kysuckom Novom Meste. Náplavy pozostávajú zo štrkových a piesčitých akumulácií s obsahom ílovitých prímiesí.

1.2 DEJINY BÁDANIA

V záujmovom území prebiehali spočiatku predovšetkým nesystematické povrchové zbery. Na ich výsledky od konca 20. storočia nadviazali systematické povrchové prieskumy súvisiace s plánovitou stavebnou činnosťou. Regulárne vedecko-dokumentačné archeologické výskumy evidujeme zriedkavejšie a prevažujú najmä terénne výskumy záchranného charakteru iniciované stavebnými aktivitami.

Najstaršie dejiny archeologického bádania v regióne sa spájajú s K. Andelom, ktorý synteticky zhodnotil poznatky o osídlení Kysúc už v medzivojnovom období. O poznanie regiónu sa v následnom povojnovom období významne zaslúžil A. Petrovský-Šichman. Na dovtedajšie aktivity neskôr svojou činnosťou nadviazali regionálni archeológovia Kysuckého múzea v Čadci a Považského múzea v Žiline. Od 60-tych rokov sa tak výskumu archeologických prameňov vo vymedzenej oblasti venovali viacerí pracovníci regionálnych múzeí a Archeologického ústavu predovšetkým V. Budinský-Krička, V. Kristenová, J. Moravčík, O. Šedo a M. Timková. V období posledných dvoch dekád boli prínosom početné výskumné aktivity realizované Z. Stanekovou z Považského múzea P. Bednárom, L. Benedikovou, M. Samuelom a M. Vojtečkom z Archeologického ústavu SAV, ako aj M. Ďurišovou a D. Majerčíkovou z Kysuckého múzea. Mnohé výskumy záchranného charakteru zastrešovali zároveň súkromné archeologické spoločnosti.

Doterajší stav poznania archeologických lokalít a intenzity osídlenia od praveku po súčasnosť bol priebežne zverejňovaný v odborných syntézach, regionálnych monografiách, študentských a kvalifikačných záverečných prácach a článkoch, ktorých relevantný výber je uvedený v zozname použitej literatúry technickej správy (v časti 2 Archeologické lokality v blízkosti a na trase stavby „Diaľnica D3 Žilina (Brodno) – Kysucké Nové Mesto“).

1.3 PREHĽAD OSÍDLENIA

V súčasnosti patrí širšia oblasť Žilinskej a Kysuckej kotliny medzi územia s priemernou hustotou obyvateľstva, pričom sídla sú situované po oboch brehoch rieky Kysuca. Uvedené platí aj pre obdobie praveku, protohistórie, stredoveku a novoveku, kedy v súvislosti so záujmovým územím evidujeme rôzne situované a koncentrované archeologické náleziská.

Sporadické doklady osídlenia sú známe z rôznych chronologických úsekov staršej doby kamennej – paleolit (k. ú. Žilina-Budatín), mladšej doby kamennej – neolit (k. ú. Kysucké Nové Mesto, Rudinka) a neskorej doby kamennej – eneolit (k. ú. Kysucké Nové Mesto, Považský Chlmec, Radoľa, Rudinka, Žilina-Brodno). Po hriate v staršej dobe bronzovej sa osídlenie skúmanej oblasti znovu objavuje v mladej a neskorej dobe bronzovej (k. ú. Kysucké Nové Mesto, Oškerda, Radoľa, Žilina-Brodno) a sporadicky aj v staršej dobe železnej – halštatskej (k. ú. Považský Chlmec, Radoľa). V poznateľne vyššej miere sa kumulovalo v mladšej dobe železnej – laténskej a v staršej dobe rímskej (k. ú. Kysucké Nové Mesto, Radoľa, Rudina, Rudinka, Vranie, Žilina-Brodno, Žilina-Budatín). Významné sídelné aktivity sú doložené aj z obdobia včasného a vrcholného stredoveku (k. ú. Považský Chlmec, Radoľa, Vranie, Žilina-Brodno, Žilina-Budatín) a intenzita historického osídlenia krajiny kulminuje v neskorom stredoveku a novoveku, ktoré je doložiteľné v každom posudzovanom katastrálnom území. Ďalšie bližšie nedatované alebo iba rámcovo datované potenciálne archeologické štruktúry známe vďaka povrchovým zberom sa nachádzajú v katastrálnych územiach Kysuckého Nového Mesta v polohe „južne od polohy Pod Lipkou“, Považského Chlmca v polohe „úpätie vrchu Skalka“, Radole v polohe „severovýchodne od obce v blízkosti Vadičovského potoka“ a „vrch Lysá“, ako aj v katastri obce Žilina-Budatín v polohe „terasa nad železnicou pri cintoríne“.

1.4 PALEOLIT

Prvotné stopy osídlenia v oblasti Dolných Kysúc možno spájať s obdobím paleolitu (250 000 – 8 000 p. n. l.), kedy sú jedinými dokladmi minulej prítomnosti ľudí sporadické nálezy kamennej industrie. Tieto pochádzajú výhradne z katastra prímestskej obce Žilina-Budatín z polôh „Hrabky“ a „Mochov“, v súčasnosti bez možnosti bližšej lokalizácie alebo chronologického zaradenia.

1.5 NEOLIT A ENEOLIT

Na paleolitické tradície osídlenia sledovanej oblasti nadväzujú málopočetné doklady využívania krajiny v období mladšej doby kamennej – neolitu (5 700 – 3 300 p. n. l.) a eneolitu (cca 4 400 – 2 200 p. n. l.), ktoré charakterizuje prijatie usadlého spôsobu života a etablovanie poľnohospodárstva s chovom domácich zvierat. Nálezy, ktoré dovoľujú rámcovú klasifikáciu do obdobia neolitu, príp. eneolitu sú zdokumentované v katastri obce Rudinka v polohe „ústie Neslušanky do Kysuce“, Považský Chlmec v polohe „Zábrehy-Lazečky“, Žilina-Brodno v polohe „Sedlište“ a „Panská zem“. Z nich vyniká súbor nálezov pozostávajúci z eneolitckej kamennej hladenej sekerky z pieskovca, kamennej štiepanej industrie a atypických zlomkov keramických nádob, ktoré pochádzajú z polykultúrnej lokality v Radoli z polohy „Koscelisko“. Bližšie kultúrno-chronologické zaradenie k okruhu lengyelskej kultúry v období eneolitu dovoľujú len nálezy fragmentov keramiky a kamennej silicitovej industrie nájdené v katastri Kysuckého Nového Mesta v polohe „Dubský mlyn“.

1.6 DOBA BRONZOVÁ

Dôležitý medzník v technologickom, spoločenskom a hospodárskom vývoji predstavuje doba bronzová (2 000 – 700 p. n. l.), ktorá je príznačná aktívnym využívaním a produkciou rôznych artefaktov z nového materiálu – bronzu. Zo záujmového územia doposiaľ nepoznáme spoľahlivé doklady prítomnosti komunít v staršej a strednej dobe bronzovej. Región bol opätovne intenzívnejšie osídlený až v mladšej a neskorej dobe bronzovej nositeľmi lužickej kultúry z okruhu kultúr popolnicových polí, pre ktorých bolo osídľovanie horských a podhorských oblastí Slovenska

príznačné. O prítomnosti sídelnej aglomerácie svedčia archeologické pramene so zastúpením výšinných refugiálnych polôh, nížinných sídlisk, ako aj pohrebiska, ktoré sa koncentrujú v oblasti južných Kysúc.

Z povrchových zberov sú známe nálezy keramiky, pieskovcových platní a mazanice z katastra Kysuckého Nového Mesta z polohy „južne od Štátneho majetku“. Sporadické fragmenty keramiky z identického katastrálneho územia pochádzajú aj z polohy „Dubský mlyn“, ďalej z katastra obce Žilina-Brodno z polohy „Sedlište“, kde sa zároveň zistili časovo odpovedajúce sídliskové objekty. Povrchové nálezy keramiky lužickej kultúry dokladajú aj osídlenie katastra obce Žilina-Brodno v polohe „Panská zem“.

Výšinné opevnené sídlisko z obdobia mladšej a neskorej doby bronzovej bolo vybudované na temene a úpätí vrchu Malý Vreť v katastri dediny Oškerda, v tesnej blízkosti tzv. Kysuckej brány. Svedčia o tom početné nálezy zlomkov keramiky, zuhoľnateného obilia, kamenného drvidla a pravdepodobne intencionálne nazhromaždených riečnych okrúhliakov. Artefakty sa koncentrovali na terénne ťažšie prístupnej ploche o rozlohe takmer 3 hektárov, ktorú vymedzovali línie hlinito-kamenných valov.

Významný nález predstavujú tri urnové žiarové hroby lužickej kultúry, ktoré boli preskúmané regulárnym archeologickým výskumom v blízkosti moderného cintorína v katastri obce Radolfa v polohe „Koscelisko“. Tieto mohli byť pôvodne súčasťou väčšieho pohrebiska, dnes už zničeného aktívnou orbou. Výbava jedného z bohatších hrobov pozostávala z bronzových ihlíc, špirálok a súboru keramických nádob. Súčasne sa na polohe našli aj fragmenty úžitkovej keramiky, ktoré naznačujú okrem pohrebiska aj prítomnosť strategicky situovaného sídliska. Staršia výskumná dokumentácia eviduje v obci Radolfa aj osídlenie z rovnakého časového horizontu v polohe „parcela č. 1829/24, ktoré dokladajú fragmenty keramických nádob.

1.7 STARŠIA DOBA ŽELEZNÁ

Načrtnuté trendy sa ďalej vyvíjajú v dobe železnej, kedy do skladby používaných materiálov začína postupne prenikať nový kov – železo. Zvládnutie jeho systematickej produkcie vyžadovalo výrazný posun v rozvoji kultúry, ako aj intenzívnejší vplyv človeka na prírodu a krajinu. Nálezy z jej staršej – halštatskej fázy (700 – 400 p. n. l.) sú v regiónoch sporadické a predstavujú kontinuálne doznievanie osídlenia, ktoré v redukovanej forme pretrváva z neskorej doby bronzovej. Svedčia o tom ojedinelé zlomky keramiky z katastra obce Považský Chlmec z polohy „Zábrehy-Lazečky“ z Radole z polohy „Koscelisko“.

1.8 DOBA LATÉNSKA A DOBA RÍMSKA

Chronologicky mladší stupeň doby železnej predstavuje doba laténska (400 p. n. l. – 0), odkedy sú zachované najstaršie písomné zmienky viažuce sa okrem iných aj k nášmu územiu, ktoré osídľovali historickí Kelti. Obdobie sa vo všeobecnosti vyznačuje rozvojom remeselnej výroby, prospektorskej činnosti a hutníckou výrobou. Práve na prelome doby laténskej a doby rímskej (0 – 400 n. l.) je v porovnaní s predchádzajúcimi epochami v širšom priestore dolných Kysúc evidentná kulminácia osídlenia. Nálezy laténsko-rímskeho horizontu pamiatok, resp. mladšej doby laténskej až staršej doby rímskej možno kultúrne priradiť k horskej skupine tzv. púchovskej kultúre. V rámci nej boli zastúpené rôzne etnické komponenty, ktoré sídelne dominovali v regiónoch severného Slovenska.

Budovanie výšinných a strategicky situovaných sídel preukazujú nálezy keramiky z juhozápadného výbežku vrchu Steny v katastri obce Radolfa. V rovnakom katastrálnom území bolo vybudované valom opevnené výšinné sídlisko púchovskej kultúry aj na vrchu Hradisko. Ďalšie opevnené sídlisko púchovskej kultúry je známe z Chlmického vrchu v katastrálnom území obce Považský Chlmec. Spektrum poznatkov rozširuje najmä hradisko na vrchu Rochovica, ktorý je situovaný v katastrálnom území obce Rudinka. V teréne sú aj v súčasnosti badateľné torzá valov, terás indikujúcich prítomnosť sídliskových objektov a kumulácií prinesených riečnych okrúhliakov. Popri nálezoch mazanice, uhlíkov, keramiky a rôznych kovových predmetov je cenný depot 64 strieborných mincí, ktoré boli

spolu s dvomi bronzovými sponami uložené v hlinenom hrnci v areáli hradiska. Z numizmatického hľadiska obsahoval hromadný nález s celkovou hmotnosťou viac ako 500 g dva typy razieb – Veľký Bysterec a Divinka.

Prítomnosť sídelného areálu na východnom svahu Stránskeho vrchu v katastri Kysuckého Nového Mesta potvrdzujú fragmenty keramiky a mazanice. Nížinné sídlisko púchovskej kultúry sa predpokladá aj v polohe „parcela č. 822 a 470“ v katastri dediny Vranie. K pramennej báze prispievajú ojedinelé nálezy keramiky z katastra obce Radoľa z polôh „Koscelisko“, „Na jamách“, „parcela č. 670“ a „parcela č. 672“, ďalej z Kysuckého Nového Mesta z polohy „Sulkov“, z Považského Chlmca z polohy „Zábrehy-Lazečky“, z Rudiny z polohy „na kopaniciach“, zo Žiliny-Brodna z polôh „Sedlište“ a „Panská zem“. A nakoniec z katastra obce Žilina-Budatín, kde sa pri výskume Budatínskeho zámku zistila aj keramika púchovskej kultúry.

1.9 VČASNÝ A VRCHOLNÝ STREDOVEK

Obdobie včasného stredoveku (rámcovo 5. – 11. storočie n. l.) vo všeobecnosti charakterizuje zmena sídliskového obrazu, ku ktorej prispelo sťahovanie národov a v dôsledku týchto procesov sa doplnila aj etnická skladba územia. O prítomnosti slovanského obyvateľstva môžeme uvažovať už od začiatku 6. storočia. Svedčí o tom sídlisková keramika, ktorá je zatiaľ známa z lokality „pod Kosceliskom“ v katastri obce Radoľa a z Chlmeckého vrchu v katastrálnom území Považského Chlmca. V tomto období bolo pravdepodobne vybudované aj hradisko na eponymnej polohe v katastri obce Vranie.

Región Žilinskej a Kysuckej kotliny bol v priebehu druhej polovice až záveru 9. storočia zároveň integrovaný do jedného z prvých politicko-mocenských útvarov – Veľkomoravskej ríše. Túto vývojovú fázu dokladajú nálezy keramiky z 9. storočia z extravilánu obce Žilina-Brodno z polykultúrnych polôh „Sedlište“ a „Panská zem“, ako aj včasnostredoveká keramika z Považského Chlmca z lokality „Zábrehy-Lazečky“. Prítomnosť regulárnej sídliskovej siete vo veľkomoravskom období preukazuje dôležitý nález zvyškov obydlija – chaty z 9. až 11. storočia v polohe, ktorá je situovaná juhovýchodne od obce Radoľa. V identickom katastrálnom území v polohe „Záhlavčí“ boli preskúmané ďalšie sídliskové objekty s keramikou, ktorá dovoľuje ich chronologické zaradenie do 9. až 12. storočia.

Za doklady rôzne intenzívneho osídlenia záujmovej oblasti vo vrcholnom stredoveku (12. – 14. storočie n. l.) možno popri archeologických prameňoch považovať aj najstaršie písomné zmienky o Kysuckom Novom Meste (1244) a obci Žilina-Brodno (1244). Tieto, nezávisle od archeologických prameňov, poukazujú na tradíciu kontinuálneho využívania sídel až do neskorého stredoveku a novoveku, resp. súčasnosti.

Z hmotnej pramennej bázy vynikajú predovšetkým zvyšky prvej sakrálnej architektúry – najstaršieho zaniknutého kostola, ktorý bol vybudovaný v polovici 13. storočia na lokalite „Koscelisko“ v Radoli. Ide o jednodňovú obdĺžnikovú stavbu, ktorej súčasťou boli kvadratická sakristia a kostnica. Kompaktne dochované základové murivo siaha miestami až do hĺbky 100 cm. Súčasťou sakrálneho areálu bolo aj pohrebisko, v rámci ktorého sa doposiaľ preskúmalo 42 kostrových hrobov. Datovanie architektúry potvrdzujú nálezy keramiky z 13. až 14. storočia a hviezdicovité spony z hrobových inventárov, ktoré boli rozšírené od polovice 12. až do začiatku 15. storočia. Sídelný areál z 13. až 14. storočia bol preskúmaný v Kysuckom Novom Meste v polohe „Sulkov“. V tejto lokalite sa spolu s keramikou, hrudiek prepálenej hliny, uhlíkov a skleneného korálika podarilo zdokumentovať pôdorys chaty s ohniskom alebo pecou v interiéri a početné sídliskové objekty. Ďalšie výskumné aktivity potvrdili prítomnosť vrcholnostredovekej keramiky aj v polohe situovanej severne od Štátneho majetku a v polohe „Dubský mlyn“ v katastri Kysuckého Nového Mesta, v Žiline-Brodne v polohe „Panská zem“, pričom s týmto horizontom možno spájať aj regulárne osídlenie Budatínskeho hradu v intraviláne obce Žilina-Budatín.

1.10 NESKORÝ STREDOVEK A NOVOVEK

Osídlenie v záujmovom priestore kulminuje v období neskorého stredoveku a novoveku (14. – 19. storočie n. l.), ktoré je zastúpené archeologickými nálezmi a stojacimi architektonickými pamiatkami v takmer každom posudzovanom katastrálnom území. Možno ho teda oprávnenne považovať za obdobie definitívneho sformovania sídelnej štruktúry, ktorá v pozmenenej forme pretrváva až do súčasnosti. Početnejšie architektonické a archeologické pamiatky datované najmladšieho úseku historického vývoja regiónu nachádzame v katastrálnych územiach Kysuckého Nového Mesta, ďalej v obci Radoľa a Žilina-Budatín.

V centre Kysuckého Nového Mesta s najstaršou písomnou zmienkou z roku 1244 je situovaný barokovo-klasicistický kostol sv. Jakuba, ktorý bol postavený na konci 18. storočia. O koncipovanej historickej zástavbe mesta svedčia architektonické zvyšky pôvodných stavieb nachádzané v pivničných priestoroch súčasných domov na viacerých uliciach (napr. mestský úrad, Námestie Slobody, Mlynská ulica, ulica Belanského), ktoré oprávňujú datovanie zástavby od začiatku 17. storočia. V rámci nej bol v 14. až 18. storočí situovaný výrobný areál kováčskej vyhne. Poznatky o hustom osídlení dopĺňajú nálezy z neskorého stredoveku a novoveku z polôh „južne od polohy Pod Lipkou“, „severne od Štátneho majetku“, „južne od Štátneho majetku“, „Dubský mlyn“, „Sulkov“, príp. „Vežano“.

Ďalší z regiónov, ktorý významnejšie sústreďoval osídlenie je obec Radoľa, ktorá sa v písomných prameňoch spomína od roku 1332. Súvisí to najmä s prítomnosťou jedinej farnosti na Kysuciach, ktorú možno stotožniť s dochovanou stavbou kostola v polohe „Koscelisko“, ktorý zanikol v priebehu prvej polovice 15. storočia. Dovtedajšie intenzívne využívanie polohy v neskorom stredoveku dokladá početný sortiment mincí, keramiky a iných cenných artefaktov, ktoré pochádzajú z kostola alebo okolitého cintorína. Po zániku sakrálnej architektúry boli kamenné prvky opätovne použité v priebehu 17. storočia pri výstavbe blízkeho renesančného kaštieľa. Zároveň sa pri jeho oprave zistila odpadová jama a kultúrna vrstva s nálezmi keramiky zo 14. až 16. storočia. Sídliškové objekty obsahujúce stredovekú keramiku boli zistené aj v blízkej polohe „Belehrádek“.

Obec Žilina-Budatín sa v historickej spisbe uvádza od roku 1321, pričom v rovnakom prameni sa prvýkrát spomína aj pôvodne strážny hrad Budatín, ktorý bol v neskoršej fáze prestavaný na súčasnú podobu zámku. Výsledky niekoľkoročného moderného výskumu hradu a blízkeho okolia priniesli cenné poznatky o jeho architektonickom vývoji od konca 13. storočia až po súčasnosť. Poznatky dopĺňajú stredoveké a novoveké nálezy keramiky, kachlíc, mincí a skla. So stredovekým osídlením sa zároveň spája aj poloha „terasa nad železnicou pri cintoríne“.

V ostatných regiónoch sú vrcholnostredoveké a novoveké pamiatky zastúpené sporadickjšie. O historickom osídlení úpätia vrchu Malý Vreten v katastri obce Oškerda (písomne od roku 1438), úpätia vrchu Skalka v katastri Považského Chlmca (písomne od roku 1438) a vrchu Rochovica v katastri Rudinky (písomne od roku 1506) svedčia zhodne nájdené zlomky novovekej keramiky. V dedine Povina, ktorej vznik datujú písomné pramene do roku 1438, nachádzame v súčasnosti kaplnku, ktorá bola postavená v barokovom štýle na konci 18. storočia. Osídlenie prostredníctvom stredovekej keramiky je doložené aj v polohe „Bukovina“ v katastri obce Rudina, ktorá sa v listinách spomína už od roku 1359. Novovekou pamiatkou je taktiež stavba klasicistickej zvonice z prvej polovice 19. storočia v obci Snežnica, ktorá sa v písomných prameňoch objavuje od roku 1426. Hoci je názov obce Brodno písomne uvádzaný od roku 1244, samotná dedina sa uvádza až od roku 1438. Pozitívne povrchové prieskumy indikujú osídlenie oblasti v 15. storočí v polohe „Sedlište“ a v novoveku v polohe „Panská zem“.

Na základe vyššie uvedených lokalít je zrejmé, že z hľadiska archeológie ide o významný priestor s potenciálom výskytu archeologických nálezísk a nálezov.

2 ARCHEOLOGICKÉ LOKALITY V BLÍZKOSTI A NA TRASE STAVBY „D3 ŽILINA (BRODNO) – KYSUCKÉ NOVÉ MESTO“

Charakteristika osídlenia svedčí o koncentrovanom osídlení záujmového mikroregiónu Žilinskej a Kysuckej kotliny od obdobia praveku až po obdobie stredoveku a novoveku. Časť z evidovaných archeologických pamiatok, predovšetkým tie, ktoré možno datovať do obdobia stredoveku, presahujú regionálny význam. V dôsledku rôznych stavebných aktivít dochádza často k porušeniu, príp. úplnému zničeniu lokalít, ktoré sú chránené zákonom 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu. Takáto situácia sa javí aj v prípade plánovanej diaľnice. Na priloženej mape (5 Prílohy) je znázornených celkom 50 archeologických lokalít alebo pamiatok, ktoré sa nachádzajú v katastroch miest a obcí, ktorými prechádza trasa stavby s označením „D3 Žilina (Brodno) – Kysucké Nové Mesto“. Za účelom vypracovania technickej správy boli posudzované katastre: Budatínska Lehota, Kysucké Nové Mesto, Kysucký Lieskovec, Oškerda, Považský Chlmec, Povina, Radoľa, Rudina, Rudinka, Snežnica, Vranie, Žilina – Brodno, Žilina – Budatín. Približujú súhrn poznatkov bádania v posledných desaťročiach, ktorý nemožno považovať za úplný. Na trase stavby cestných komunikácií s toleranciou vzdialenosti 250 m evidujeme celkom 11 archeologických lokalít (v súpise zvýraznené tučným písmom), ktoré sa koncentrujú v siedmich úsekoch. Okrem nich je v širšom zázemí trasy stavby doložených 39 nálezísk a kultúrno-historických stojacich pamiatok. Ich prítomnosť preto nevyklučuje existenciu ďalších, doteraz nezistených dokladov osídlenia od praveku po novovek

Katastrálne
územie Považský
Chlmec

1. Poloha: Chlmecký vrch
Druh lokality: opevnené sídlisko
Datovanie: púchovská kultúra, slovanské obdobie
2. Poloha: úpätie vrchu Skalka, pri hradskej
Druh lokality: sídlisko
Datovanie: pravek, novovek
Nálezy: keramika, tehlovina
3. Poloha: Zábrehy-Lazečky, západne úpätie Chlmeckého vrchu, Chlmecký vrch, na prechode cesty cez Váh do Strážova a Žiliny
Druh lokality: sídlisko
Datovanie: eneolit, doba halštatská, doba rímska, púchovská kultúra, včasný stredovek
Nálezy: keramika

Katastrálne
územie Žilina -
Budatín

4. Poloha: Budatínsky zámok
Druh lokality: hrad
Datovanie: púchovská kultúra, koniec 13. storočia, stredovek, novovek
Nálezy: kamenné prvky architektury a opevnenia, keramika, kachlice, mince, sklo
5. Poloha: Hrabky (nelokalizovaná)
Druh lokality: ojedinelý nález
Datovanie: paleolit

Nálezy: štiepaná industria

6. Poloha: na Machove, terasa nad vyústením potoka do údolia Váhu (nelokalizovaná)

Druh lokality: neznámy

Datovanie: včasný stredovek

7. Poloha: Mochov (nelokalizovaná)

Druh lokality: ojedinelý nález

Datovanie: paleolit

Nálezy: štiepaná industria

8. Poloha: terasa nad železnicou pri cintoríne

Druh lokality: neznámy

Datovanie: stredovek

Katastrálne
územie Žilina –
Brodno

9. Poloha: Hradisko (nelokalizovaná)

Druh lokality: opevnené sídlisko

Datovanie: slovanské obdobie

- 10. Poloha: Panská zem, medzi riekou Kysuca a železničnou traťou (poloha identifikovaná povrchovým prieskumom pri obhliadke trasy stavby)**

Druh lokality: neznáme

Datovanie: novovek

Nálezy: keramika

11. Poloha: Panská zem, polia medzi severným okrajom obce a bývalým lomom

Druh lokality: sídlisko

Datovanie: eneolit, mladšia doba bronzová, púchovská kultúra, 9. storočie, 14. – 15. storočie

Nálezy: keramika

- 12. Poloha: Sedlište, pole pod juhozápadným úpäťm Brodianky, nad bývalým lomom**

Druh lokality: sídlisko

Datovanie: eneolit, mladšia doba bronzová, doba laténska, púchovská kultúra, 9. storočie, 15. storočie

Nálezy: ohnisko, keramika, zvieracie kosti

Katastrálne
územie Vranie

13. Poloha: parcela č. 822 a 470

Druh lokality: sídlisko

		Datovanie: doba laténska, púchovská kultúra
Katastrálne územie Snežnica	14.	Poloha: zvonica Druh lokality: sakrálna architektúra Datovanie: 1. pol. 19. storočia
Katastrálne územie Rudinka	15.	Poloha: ústie Neslušanky do Kysuce Druh lokality: neznámy Datovanie: neolit, eneolit
	16.	Poloha: vrch Rochovica Druh lokality: hradisko Datovanie: doba laténska, púchovská kultúra, novovek Nálezy: val, uhličky, mazanica, keramika, kovová industria, nôž, hrot šípu, zlomky kovových predmetov
Katastrálne územie Rudina	17.	Poloha: Bukovina, svah znižujúci sa k potoku Druh lokality: neznámy Datovanie: pravek, stredovek Nálezy: keramika
	18.	Poloha: na kopaniciach, parcela č. 1292 Druh lokality: sídlisko Datovanie: doba laténska, púchovská kultúra Nálezy: mohyly, keramika
Katastrálne územie Oškerda	19.	Poloha: temeno a úpätie vrchu Malý Vreten, na hranici katastrov Oškerda a Snežnice Druh lokality: výšinné opevnené sídlisko Datovanie: neskorá doba bronzová, lužická kultúra, novovek Nálezy: val, sídliskové objekty, keramika, uhličky
Katastrálne územie Radoľa	20.	Poloha: Belehrádek, úpätie najzápadnejšieho výbežku vrchu Steny, pri východnom okraji obce Druh lokality: sídlisko Datovanie: stredovek Nálezy: sídlisková jama, keramika
	21.	Poloha: juhovýchodne od obce, pravý breh potoka Latyšev Druh lokality: sídlisko Datovanie: veľkomoravské obdobie, 9. – 11. storočie

Nálezy: chata, keramika

22. Poloha: juhozápadný výbežok návršia Steny, poloha Hradisko (?)

Druh lokality: výšinné sídlisko

Datovanie: doba laténska, doba rímska, púchovská kultúra

Nálezy: keramika

23. Poloha: kaštieľ pri Koscelisku

Druh lokality: architektúra

Datovanie: 14. – 18. storočie

Nálezy: sídlisková odpadová jama vyplnená zvyškami pece na pálenie vápna pri výstavbe kaštieľa, na dostavbu komínov boli sekundárne použité travertíny zo zaniknutej sakrálnej stavby na Koscelisko

24. Poloha: Koscelisko, Kostolisko, terasa vrchu Veľký Vreten

Druh lokality: sídlisko, pohrebisko, sakrálna architektúra, cintorín

Datovanie: eneolit, lužická kultúra, doba halštatská, doba laténska, púchovská kultúra, stredovek, 2. pol. 13. storočia – 1. pol. 15. storočia

Nálezy: val, priekopa, žiarové hroby, kamenná sekerka, štiepaná kamenná industria, kamenné architektonické prvky, keramika, zvyšky podláh, náhrobky, mince, kovové šperky a súčasti odevu, klince, kovový hrot šípu, ostroha, kostená soška

25. Poloha: Na jamách, parcela č. 680, vlastník Martin Kocúr (nelokalizovaná)

Druh lokality: neznámy

Datovanie: doba laténska

Nálezy: keramika

26. Poloha: parcela č. 670, vlastník Jozef Janík (nelokalizovaná)

Druh lokality: neznámy

Datovanie: doba laténska

Nálezy: keramika

27. Poloha: parcela č. 672, rola Pakana Oravca (nelokalizovaná)

Druh lokality: neznámy

Datovanie: doba laténska

Nálezy: keramika

28. Poloha: parcela č. 1829/24, rola Jozefa Trnku st.

Druh lokality: neznámy

Datovanie: lužická kultúra

Nálezy: keramika

29. Poloha: pod Kosceliskom, západný okraj terasy obce

Druh lokality: sídlisko

Datovanie: slovanské obdobie

30. Poloha: severovýchodne od obce na miernom svahu bočného údolia v blízkosti Vadičovského potoka

Druh lokality: sídlisko

Datovanie: neznáme

Nálezy: sídliskové objekty

31. Poloha: vrch Hradisko

Druh lokality: výšinné opevnené sídlisko

Datovanie: doba laténska, púchovská kultúra, neznáme

Nálezy: val, keramika

32. Poloha: vrch Lysá, severozápadný svah vrchu

Druh lokality: výšinné opevnené sídlisko (?)

Datovanie: neznáme

Nálezy: fortifikácia (?)

33. Poloha: Záhlavčí, parcela 388, terasa pri sútoku ľavého brehu potoka Latyšev a pravého brehu Vadičovského potoka

Druh lokality: sídlisko

Datovanie: 9. – 12. storočie

Nálezy: sídliskové jamy, keramika

Katastrálne
územie Kysucké
Nové Mesto

34. Poloha: Dubský mlyn, časť Dubie, na ľavom brehu Neslušského potoka pri vyústení do údolia Kysuce, budúca vodná nádrž

Druh lokality: ojedinelé nálezy, stavba mlynu

Datovanie: neolit, eneolit, lengyelská kultúra, neskorá doba

bronzová, lužická kultúra, 13. – 17. storočie

Nálezy: sídliskové objekty, kolové jamy, uhlíky, keramika, kamenná strelka

35. Poloha: južne od polohy Pod Lipkou a severne od posledných obytných domov, medzi cestou a železnicou

Druh lokality: neznámy

Datovanie: pravek, novovek

Nálezy: keramika

36. Poloha: kostol sv. Jakuba
Druh lokality: sakrálna architektúra
Datovanie: koniec 18. storočia
37. Poloha: mestský úrad
Druh lokality: sídlisko
Datovanie: 17. – 20. storočie
Nálezy: kamenné architektonické prvky – pivnica, keramika, kachlice, sklo
38. Poloha: Mlynská ulica, dom č. 4 (nelokalizovaná)
Druh lokality: architektúra
Datovanie: 2. pol. 17. storočia
39. Poloha: Námestie slobody, dom č. 163/32
Druh lokality: sídlisko
Datovanie: stredovek, novovek
Nálezy: kamenné architektonické prvky
40. Poloha: Partizánska ulica, dom č. 9
Druh lokality: architektúra
Datovanie: 2. pol. 18. storočia
41. Poloha: Partizánska ulica, východná strana, dom č. 187
Druh lokality: výrobný objekt – vyhňa
Datovanie: 14. – 18. storočie
Nálezy: zvyšky pece s ohniskom, sídlisková jama, uhliky, kovové zliatky, troska, keramika
42. Poloha: Partizánska ulica, dom č. 195
Druh lokality: architektúra
Datovanie: 1. pol. 17. storočia
- 43. Poloha: poloha A, severne od Štátneho majetku, v priestore plánovaného výjazdu z diaľnice D3 medzi cestou a pravým brehom rieky Kysuce**
Druh lokality: sídlisko
Datovanie: 14. – 15. storočie, 16. – 18. storočie, novovek
Nálezy: keramika

44. Poloha: poloha C, terénna vyvýšenina južne od Štátneho majetku, 150 m od cesty súbežnej s riekou Kysuca

Druh lokality: neznámy

Datovanie: doba bronzová, lužická kultúra, stredovek

Katastrálne územie Radoľa

Nálezy: keramika, pieskovcové platne, mazanica, sklenený korálik

45. Poloha: severne od železničnej stanice, sídlisko Kamence

Druh lokality: sídlisko

Datovanie: doba laténska, púchovská kultúra

Nálezy: keramika, mazanica

46. Poloha: Sulkov, na pravom brehu potoka prameniaca pod vrchom Tábor, pri úpätí Stránskeho vrchu

Druh lokality: sídlisko

Datovanie: doba laténska, púchovská kultúra, stredovek, 13. – 14. storočie

Nálezy: sídliskové jamy, chata, keramika, mazanica, sklenený korálik, železná troska, uhličky

47. Poloha: ulica Belanského

Druh lokality: neznámy

Datovanie: 16. – 18. storočie

Nálezy: keramika

48. Poloha: Vejano, východný výbežok temena vrchu Tábor

Druh lokality: husitská pevnosť

Datovanie: 15. storočie

Nálezy: zemné opevnenie

49. Poloha: východný svah Stránskeho vrchu

Druh lokality: sídlisko

Datovanie: doba laténska, púchovská kultúra

Nálezy: keramika, mazanica

Katastrálne
územie Povina

50. Poloha: kaplnka

Druh lokality: sakrálna architektúra

Datovanie: koniec 18. storočia

2.1 POUŽITÁ LITERATÚRA

Andel, K.: Prehistorické pamiatky na Kysuciach. Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti 22, 1928, 94-97.

Andel, K.: Sekera z mladšej doby kamennej v Radoli. Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti 23, 1929, 175.

Andel, K.: Radoľa. Nálezová správa 4695/69. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1969.

Andel, K.: Rudina. Nálezová správa 4696/69. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1969.

Andel, K.: Vranie. Nálezová správa 4694/69. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1969.

Bednár, P. – Krišková, L.: Archeologický výskum v areáli Budatínskeho hradu. AVANS v roku 2010, 2015, 40-42.

Bednár, P. – Staneková, Z.: Výsledky archeologického výskumu Budatínskeho zámku. AVANS v roku 2007, 2009, 29-31.

Bednár, P. – Straniaková, Z. – Tirpák, J.: Zisťovací výskum na Budatínskom zámku v Žiline. AVANS v roku 2006, 2008, 33-34.

Bednár, P. – Staneková, Z. – Šimko, P. (eds.): Budatínsky hrad. Nitra – Žilina 2017.

Benediková, L.: Kysucké Nové Mesto. Nálezová správa 14347/00. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2000.

Benediková, L.: Kysucké Nové Mesto. Nálezová správa 14348/00. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2000.

Benediková, L.: Radoľa. Nálezová správa 14349/00. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2000.

Benediková, L.: Rudinka. Nálezová správa 14344/00. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2000.

Benediková, L.: Rochovica. Nálezová správa 14346/00. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2000.

Benediková, L.: Kysucké Nové Mesto. Nálezová správa 14350/00. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2000.

Benediková, L.: Žilina – Brodno. Nálezová správa 14342/00. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2000.

Benediková, L.: Žilina – Brodno. Nálezová správa 14343/00. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2000.

Benediková, L.: Prieskum na Kysuciach. AVANS v roku 2000, 2001, 41-46

Bialeková, D. et al.: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. II. zväzok. Stredoslovenský kraj. Nitra 1992.

Budinský-Krička, V.: Radoľa. Nálezová správa 600/56. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1956.

Ďurišová, M.: Záchranný výskum v Kysuckom Novom Meste – Radoli. AVANS v roku 1989, 1991, 31-32.

Ďurišová, M.: Kostolný cintorín na Koscelisku v Radoli. Vlastivedný zborník Považia 17, 1992, 19-29.

Ďurišová, M.: Renesančné pivnice v Kysuckom Novom Meste. AVANS v roku 1991, 1992, 29.

Ďurišová, M.: Výskum v Kysuckom Novom Meste – Radoli. AVANS v roku 1990, 1992, 31.

Ďurišová, M.: Prieskum na Kysuciach. AVANS v roku 1993, 1995, 36.

Ďurišová, M.: Nálezy z Kysúc. AVANS v roku 1994, 1996, 43.

- Fraňo, J. a kol.: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I. – III. Bratislava 1977.
- Hajnalová, E.: Kysucké Nové Mesto. Nálezová správa 8727/79. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1979.
- Hajnalová, E.: Kysucké Nové Mesto. Nálezová správa 8728/79. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1979.
- Hajnalová, E.: Nálezy a analýza rastlinných makrozvyškov z archeologických výskumov. AVANS v roku 1978, 1980, 95-107.
- Hajnalová, E. – Mihályiová, J.: Archeobotanické nálezy v roku 1998. AVANS v roku 1998, 2000, 72-78.
- Hajnalová, E. – Mihályiová, J.: Oškerda. Nálezová správa 15380/04. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2004.
- Hajnalová, E. – Mihályiová, J. – Hajnalová, M.: Archeobotanické poznatky za rok 2004. AVANS v roku 2004, 2006, 87-92.
- Hunka, J. – Samuel, M. – Majerčíková, D. – Furman, M.: Parvy Žigmunda Luxemburského z výskumu zaniknutého stredovekého kostola v Radoli - Koscelisku (okr. Kysucké Nové Mesto). Slovenská numizmatika 20, 2015, 200-208.
- Hunková, E.: Radol'a. Nálezová správa 12748/90. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1990.
- Cheben, M.: Radol'a. Nálezová správa 18470/14. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2014.
- Jakab, J.: Antropologická analýza žiarových hrobov z mladšej doby bronzovej v Radoli. AVANS v roku 1989, 1991, 45-46.
- Kolníková, E.: Žilina – Budatín. Nálezová správa 7300/75. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1975.
- Kopták, T.: Kysuce od praveku k vrcholnému stredoveku. Terra Kisucensis VI, 2015, 27-47.
- Kopták, T.: Dejiny obce Povina a jej blízkeho okolia z pohľadu archeológie. In: R. Lacko a kol. (eds.): Povina. 580. výročie prvej písomnej zmienky. Historická monografia. Povina 2018, 8-13.
- Kristenová, V.: Budatínsky zámok. Vlastivedný zborník Považia 10, 1970, 35-52.
- Kristenová, V.: Hospodársky význam budatínskeho hradného panstva od konca 17. storočia. Vlastivedný zborník Považia 12, 1976, 91-100.
- Kyncl, T.: Výskumná zpráva č. 108a-13. Dendrochronologické datovanie dřevěných konstrukčních prvků hradu Budatín (Žilina). Nálezová správa 18357/13. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Brno 2013.
- Majerčíková, D.: Lužická kultura na Kysuciach. Zborník Kysuckého múzea 12, 2009, 9-27.
- Majerčíková, D. – Samuel, M. – Furman, M.: Zaniknutý stredoveký kostol v Radoli-Koscelisku (Predbežné zhodnotenie výsledkov archeologického výskumu z rokov 2012-2013). Zborník Kysuckého múzea 15, 13-45.
- Martinický, M.: K dejinám obcí pripojených k mestu Žilina. Vlastivedný zborník Považia 22, 2004, 7-19.
- Mazúr, E.: Vznik a vývoj Žilinskej kotliny. Vlastivedný sborník Považia 6, 1964, 196-203.
- Mihályiová, J.: Kysucké Nové Mesto. Nálezová správa 14002/98. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1998.
- Mihályiová, J.: Radol'a. Nálezová správa 14003/98. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1998.
- Moravčík, J.: Nové nálezy z Budatínskeho zámku. AVANS v roku 1974, 1975, 64-66.

Moravčík, J.: Archeologické nálezy v Považskom múzeu v rokoch 1971-1975. Vlastivedný zborník Považia 14, 1980, 15-63.

Moravčík, J.: Prieskumy na lokalitách severozápadného Slovenska. AVANS v roku 1981, 1982, 191-196.

Moravčík, J.: Archeologické nálezy v Považskom múzeu v rokoch 1981-1985. Vlastivedný zborník Považia 16, 1991, 5-42.

Moravčík, J.: Opevnenia v povodí Kysuce. Zborník Kysuckého múzea v Čadci 9, 2004, 9-14.

Moravec, J.: Staré cesty v Brodne. Vlastivedný zborník Považia 18, 1996, 23-30.

Oravkinová, D.: Diaľnica D3 Žilina (Brodno) – Kysucké Nové Mesto, privádzač. Archeologický prieskum. Technická štúdia DSP. Nitra 2019.

Petrovský-Šichman, A.: Radoľa. Nálezová správa 1144/49. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1949.

Petrovský-Šichman, A.: Budatínska Lehota. Nálezová správa 545/54. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1954.

Petrovský-Šichman, A.: Radoľa. Nálezová správa 545/54. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1954.

Petrovský-Šichman, A.: Žilina – Budatín. Nálezová správa 45/54. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1954.

Petrovský-Šichman, A.: Žilina – Budatín. Nálezová správa 545/54. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1954.

Petrovský-Šichman, A.: Žilina – Považský Chlmec. Nálezová správa 73/54. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1954.

Petrovský-Šichman, A.: Žilina – Považský Chlmec. Nálezová správa 291/54. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1954.

Petrovský-Šichman, A.: Žilina – Považský Chlmec. Nálezová správa 292/54. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1954.

Petrovský-Šichman, A.: Žilina – Považský Chlmec. Nálezová správa 64/55. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1955.

Petrovský-Šichman, A.: Žilina – Považský Chlmec. Nálezová správa 282/55. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1955.

Petrovský-Šichman, A.: Žilina – Považský Chlmec. Nálezová správa 340/55. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1955.

Petrovský-Šichman, A.: Žilinský kraj v praveku. Vlastivedný sborník žilinského kraja 1, 1958, 5-32.

Petrovský-Šichman, A.: Zo starších dejín Kysúc. Vlastivedný sborník žilinského kraja 3, 1959, 96-100.

Petrovský-Šichman, A.: Slovanské osídlenie severného Slovenska. Vlastivedný sborník Považia 6, 196

Petrovský-Šichman, A.: Výskum zaniknutého stredovekého kostola v Radole. Študijné zvesti AÚ SAV 11, 1963, 229-262.

Pieta, K.: Die Púchov-Kultur. Nitra 1982.

Píffl, A. : Radoľa. Nálezová správa 256/51. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1951.

- Rafaj, E.: Kultúrne pamiatky okresu Čadca. Vlastivedný sborník Považia 9, 1968, 174-179.
- Samuel, M. – Majerčíková, D. – Furman, M.: Zaniknutý stredoveký kostol v Radoli-Koscelisku (Výsledky revízneho a zisťovacieho výskumu v rokoch 2012-2013). *Archaeologia historica* 39, 2014, 723-737.
- Samuel, M. – Majerčíková, D. – Furman, M.: Revízny výskum zaniknutého stredovekého kostola v Radoli-Koscelisku. *AVANS* v roku 2012, 2015, 148-152.
- Šedo, O.: Sídliisko púchovskej kultúrnej skupiny v Kysuckom Novom Meste. *AVANS* v roku 1976, 1977, 266.
- Šedo, O.: Kysucké Nové Mesto. Nálezová správa 8870/79. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1979.
- Šedo, O.: Sídliisko v polohe Sulkov v Kysuckom Novom Meste. *AVANS* v roku 1977, 1978, 225-226.
- Šedo, O.: Stopy osídlenia púchovskej kultúrnej skupiny v Kysuckom Novom Meste. *AVANS* v roku 1977, 1978, 226.
- Šedo, O.: Nové archeologické nálezy v okrese Čadca. *AVANS* v roku 1978, 1980, 259-262.
- Šedo, O.: Stredoveký objekt v Kysuckom Novom Meste. *AVANS* v roku 1979, 1980, 200-201.
- Šedo, O.: Prieskum archeologických lokalít v okrese Čadca. *AVANS* v roku 1980, 1981, 282-285.
- Šedo, O.: Archeologické bádanie a poznatky o procese osídľovania Kysúc. *Kysucké múzeum – Správy a informácie* 5-6, 1981-1982, 19-59.
- Šedo, O.: Archeologický prieskum a záchranné akcie na Kysuciach. *AVANS* v roku 1982, 1983, 236-239.
- Šedo, O.: Povina. Nálezová správa 11570/86. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1986.
- Šedo, O.: Prieskum výšinných polôh na dolných Kysuciach. *AVANS* v roku 1985, 1986, 217-218.
- Šedo, O.: Prieskum na trase plynovodu medzi Horným Vadičvom a Kysuckým Novým Mestom. *AVANS* v roku 1986, 1987, 100-101.
- Šedo, O.: Zbery na lokalitách v južnej časti Kysúc. *AVANS* v roku 1987, 1988, 130-131.
- Timková, M.: Zisťovacie sondy v Radoli. *AVANS* v roku 1988, 1990, 160.
- Tirpák, J.: Radoľa. Nálezová správa 12636/90. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 1990.
- Tonková, M.: Radoľa. Nálezová správa 18816/15. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2015.
- Tonková, M. – Samuel, M. – Majerčíková, D.: Antropologický rozbor kostrového materiálu z výskumu zaniknutého stredovekého kostola v Radoli – „Koscelisku“ v roku 2013. *Študijné Zvesti AÚ SAV* 59, 2016, 95-122.
- Veliačik, L.: Die Lausitzer Kultur in der Slowakei. Nitra 1983.
- Velička, D.: Osídlenie Kysúc. Dizertačná práca. Trnava 2009.
- Vojteček, M.: Cesty a komunikácie v Žilinskom a Kysuckom regióne vo vrcholnom a neskorom stredoveku. Diplomová práca. Nitra 2007.
- Vojteček, M.: Stredoveká dedina na severozápadnom Slovensku. Dizertačná práca. Nitra 2014.
- Vojteček, M. – Majerčíková, D.: Radoľa. Nálezová správa 18650/14. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2014.
- Zachar, J. – Majerčíková, D.: Radoľa. Nálezová správa 19374/17. Dokumentácia AÚ SAV v Nitre. Nitra 2017.

3 NÁVRHY REALIZÁCIE ZÁCHRANNÉHO ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU A POŽIADAVKY NA OCHRANU ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZÍSK

Vyššie uvedený zoznam lokalít dokazuje prítomnosť archeologických nálezísk na trase ako aj v širšom okolí stavby diaľnice. Žiaľ, časť nálezov je staršieho dáta, resp. malej preukaznej hodnoty a dnes už presnejšie nelokalizovateľná. Zároveň bola väčšina z regulárne realizovaných výskumov priestorovo ohraničená plochou stavebnej činnosti a takéto náleziská neboli preskúmané v celistvosti, príp. sú známe len z povrchových zberov. Nemožno preto vylúčiť, že počas stavebných prác budú zistené nové archeologické nálezy, resp. situácie, ktoré by mohli priniesť ďalšie poznatky o rozsahu a štruktúre už známych sídliskových areálov na daných lokalitách v blízkom okolí. V záujme ochrany kultúrneho dedičstva preto odporúčame vykonanie archeologického výskumu realizovaného formou dozoru nad zemnými a výkopovými prácami na celom úseku a vykonanie záchranného archeologického výskumu spojeného s výberovým geofyzikálnym prieskumom a sondážou v rozsahu vyznačených areálov predpokladaných nálezísk (Príloha č. 3 – 12). S ohľadom na súčasný stav bádania a výsledok obhliadky je pravdepodobnosť narušenia archeologických pamiatok v uvedených úsekoch stavby vysoká. Na základe výsledkov takéhoto podrobného prieskumu bude vypracovaný harmonogram so stanovením začiatku archeologického výskumu na jednotlivých náleziskách. Spravidla pre zabezpečenie preskúmania archeologického náleziska a nenarušenie stavebných prác je potrebné výskum realizovať minimálne 3 mesiace pred začiatkom výstavby (mimo mesiacov december – február). Výsledkom realizovaného archeologického výskumu budú terénne práce zamerané na podrobnú dokumentáciu archeologických nálezísk, zaistenie nálezov, ich evidencia a laboratórne spracovanie.

Z hľadiska ochrany archeologických nálezísk upozorňujeme na **lokalitu č. 24 v polohe Koscelisko v katastrálnom území obce Radoľa** v tesnej blízkosti stavby (areál 6). Keďže predstavuje jediné zachované základy románskej stavby na Kysuciach, **je nevyhnutné, aby poloha nebola výstavbou diaľnice dotknutá.**

Predpokladaný rozsah archeologického výskumu v jednotlivých areáloch predpokladaných nálezísk, ktoré sú evidované v trase diaľnice D3 Žilina (Brodno) – Kysucké Nové Mesto je orientačný a uvedený z dôvodu, aby sa objednávatel' stavby vedel orientovať pri obstarávaní archeologického výskumu.

3.1 PREDPOKLADANÝ ROZSAH ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU

Katastrálne územie Žilina - Brodno

Lokalita č. 10; areál 1 podľa prílohy č. 3 - 6

Dĺžka: 1 mesiac

Katastrálne územie Žilina - Brodno

Lokalita č. 12; areál 2 podľa prílohy č. 3 - 6

Dĺžka: 1 mesiac

Katastrálne územie Rudinka

Lokalita č. 15; areál 3 podľa prílohy č. 3, 4, 7, 8

Dĺžka: 1 mesiac

Katastrálne územie Kysucké Nové Mesto

Lokalita č. 44; areál 4 podľa prílohy č. 3, 4, 7, 8

Dĺžka: 1 mesiac

Katastrálne územie Kysucké Nové Mesto
Lokalita č. 43; areál 5 podľa prílohy č. 3, 4, 7 - 10
Dĺžka: 1 mesiac

Katastrálne územie Radoľa
Lokalita č. 23, 24, 28, 29; areál 6 podľa prílohy č. 3, 4, 9, 10
Dĺžka: 3 mesiace

Katastrálne územie Kysucké Nové Mesto
Lokalita č. 35; areál 7 podľa prílohy č. 3, 4, 11, 12
Dĺžka: 1 mesiac

Konečná cena za realizáciu archeologických výskumov bude závisieť od množstva a kvality preskúmaných a zdokumentovaných výskumov na jednotlivých lokalitách podľa skutočne odpracovaných osobohodín.

4 ZÁVER

Sumarizáciou poznatkov o výskyte archeologických nálezísk v plánovanej trase sa potvrdil predpoklad narušenia minimálne 11 archeologických lokalít v celkom siedmich vyznačených úsekoch. Z tohto dôvodu bude nevyhnutná realizácia záchranného archeologického výskumu na uvedených náleziskách v čase pred realizáciou stavby.

Na základe vykonaného prieskumu je pravdepodobnosť výskytu archeologických lokalít v rozsahu stavby vysoká. Menšia časť polôh na trase plánovanej komunikácie je poľnohospodársky neobrábaná, a tým pre archeológov neprístupná a neznáma. Väčšina lokalít v záujmovom území je detegovaná len vďaka systematickým povrchovým zberom a prieskumom, pričom regulárne archeologické výskumy evidujeme sporadicky. Tieto boli zväčša priestorovo ohraničené plochou stavebnej činnosti a neboli preskúmané v celistvosti. Časť nálezov je staršieho dáta, resp. malej preukaznej hodnoty a dnes už presnejšie nelokalizovateľná. Uvedený počet archeologických lokalít, ktoré ležia priamo v telese diaľnice alebo v jej bezprostrednej blízkosti preto nemusí byť konečný (2 Archeologické lokality v blízkosti a na trase stavby „Diaľnica D3 Žilina (Brodno) – Kysucké Nové Mesto“, 5 Prílohy). V súvislosti s historickým osídlením regiónu je reálny predpoklad výskytu nových archeologických nálezov, resp. situácií, ktoré by mohli priniesť ďalšie poznatky o rozsahu a štruktúre už známych sídliskových areálov. Vzhľadom na to nemožno vylúčiť, že sa počas realizačných prác objavia nové archeologické lokality mimo a v prioritných oblastiach, ktoré sú zvýraznené na mapách.

V rámci ďalších stupňov spracovania projektovej dokumentácie preto odporúčame zabezpečiť realizáciu archeologického prieskumu. Jeho súčasťou bude povrchový prieskum pozdĺž trasy plánovanej stavby, ktorý spresní doterajšie poznatky o náleziskách. Pred výstavbou plánovaného úseku diaľnice D3 bude potrebný odborný archeologický dohľad počas odhumusovania celej trasy diaľnice, rovnako ako pri ostatných zemných a výkopových prácach. Zároveň odporúčame realizáciu záchranného archeologického výskumu spojeného s výberovým geofyzikálnym prieskumom a sondážou v rozsahu vyznačených areálov predpokladaných nálezísk.

Následne v rámci stavebných prác bude potrebné:

- objednávatel'/realizátor zemných a stavebných prác si pre každú akciu vyžiada rozhodnutie o vykonaní záchranného archeologického výskumu od príslušného krajského pamiatkového úradu SR (KPÚ)
- zabezpečiť prednostné majetkové vysporiadanie pozemkov na úsekoch označených ako archeologické náleziská

- na miestach, kde budú realizované plánované zemné práce s dôrazom na vyznačené úseky, vykonať podrobný archeologický výskum kombinovaný so sondážou a geofyzikálnym prieskumom
- objednávatel'/realizátor zemných a stavebných prác si, v dostatočnom časovom predstihu pred začiatkom zemných a stavebných prác, zabezpečí oprávnenú osobu na vykonanie výskumu, ktorou je podľa § 36 ods. 4 zákona č. 49/2002 Archeologický ústav SAV Nitra, resp. iná právnická osoba, ktorá vlastní oprávnenie vydané Ministerstvom kultúry SR"
- objednávatel'/realizátor vytvorí priaznivé podmienky pre uskutočnenie archeologického výskumu (umožnenie vstupu na pozemok za účelom obhliadky výkopových prác, záchrany a dokumentácie archeologických situácií a nálezov)
- v mieste výskytu archeologických nálezísk zabezpečiť odstránenie ornice buldozérmi a podorničia zemnými strojmi s plochou svahovacou lyžicou (UDS a pod.) pod dohľadom archeológa, ideálne 3 mesiace pred začiatkom výskumu
- zabezpečiť odhumusovanie celej trasy (ak je to technicky možné) iba za prítomnosti archeológa - osoby s osobitnou odbornou spôsobilosťou na konanie archeologického výskumu a to najmenej 3 mesiace pred plánovaným začiatkom realizácie stavby
- v harmonograme stavby vyčleniť časový priestor na realizáciu jednotlivých archeologických výskumov (podľa tejto správy)
- realizátorovi výskumu poskytnúť celkovú situáciu stavby (1:10 000) a v miestach s výskytom archeologických nálezísk 1:1000

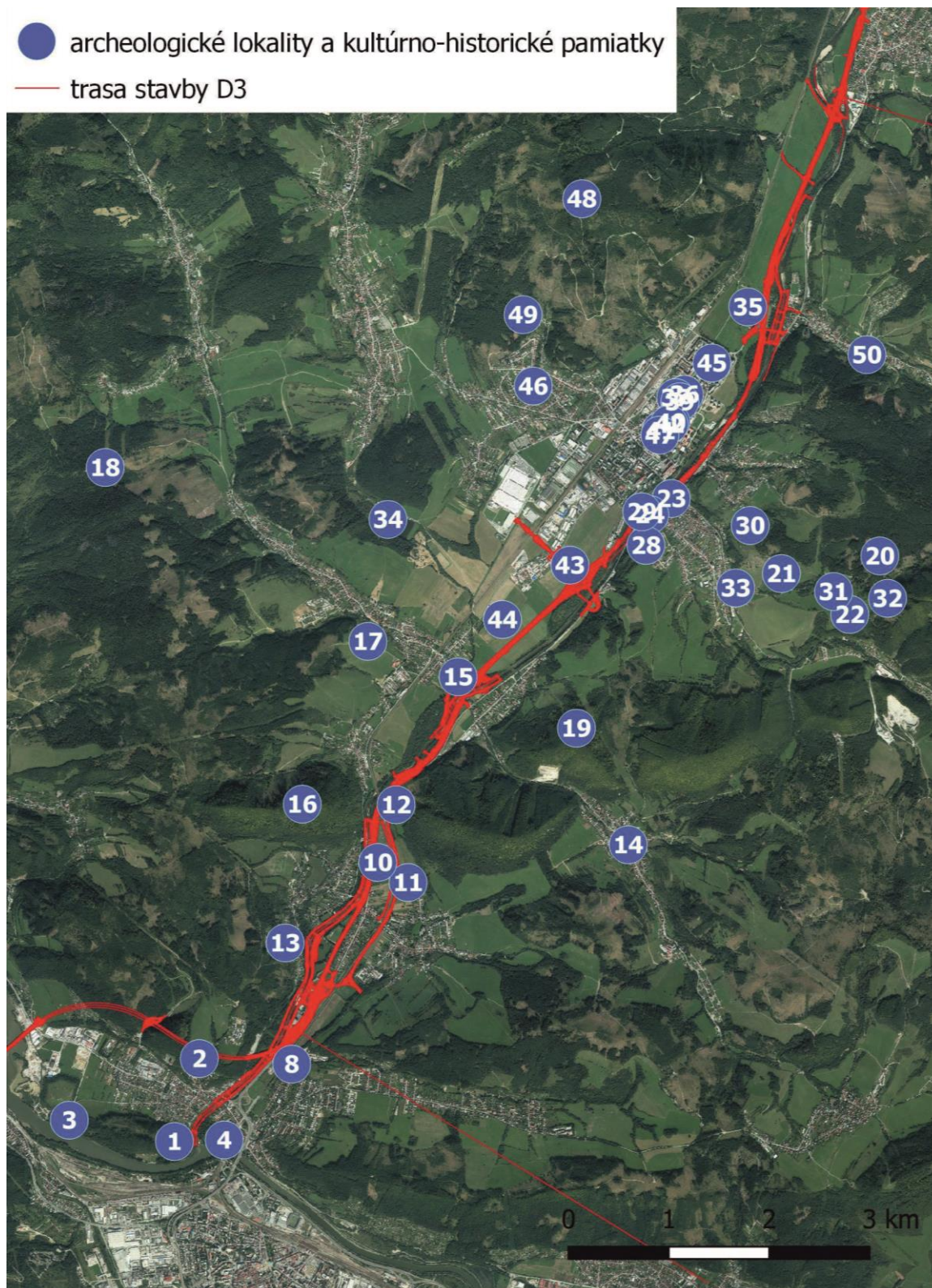
Doteraz zaevidované archeologické náleziská, ktoré sú situované v blízkosti a širšom okolí, svojim charakterom nezabraňujú výstavbe diaľnice. Avšak je nutné náležite zabezpečiť ich archeologický výskum a postupovať v zmysle zákona 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu. **Výnimkou je archeologická lokalita v polohe Koscelisko (kat. územie Radoľa), ktorej historický význam opodstatňuje k osobitej ochrane.** Stavebné aktivity by preto mali byť organizované tak, aby nedošlo k jej narušeniu.

V Nitre, 14. 7. 2022

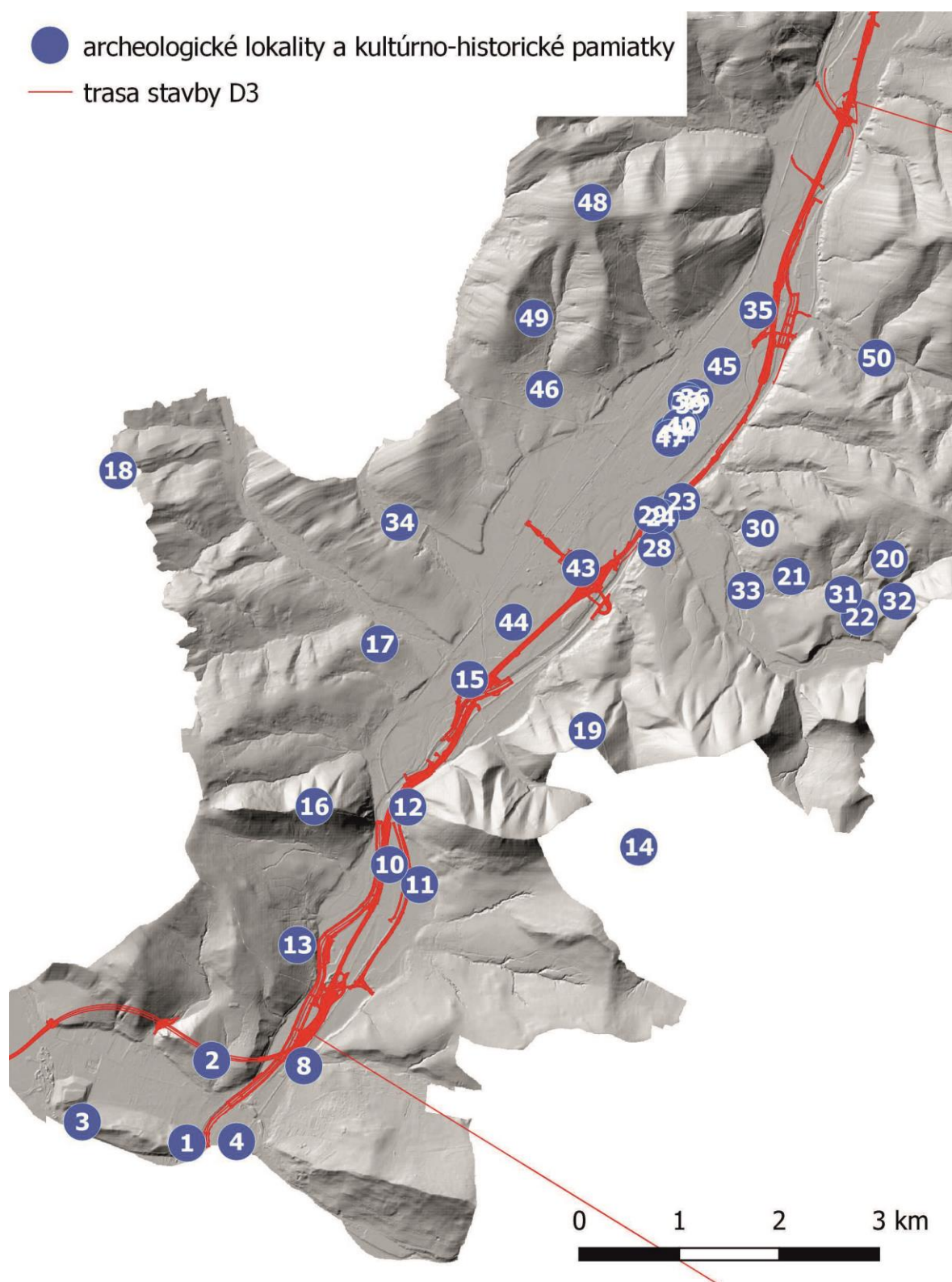
Vypracoval: Mgr. Dominika Oravkinová, PhD.

Schválil: doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., riaditeľ

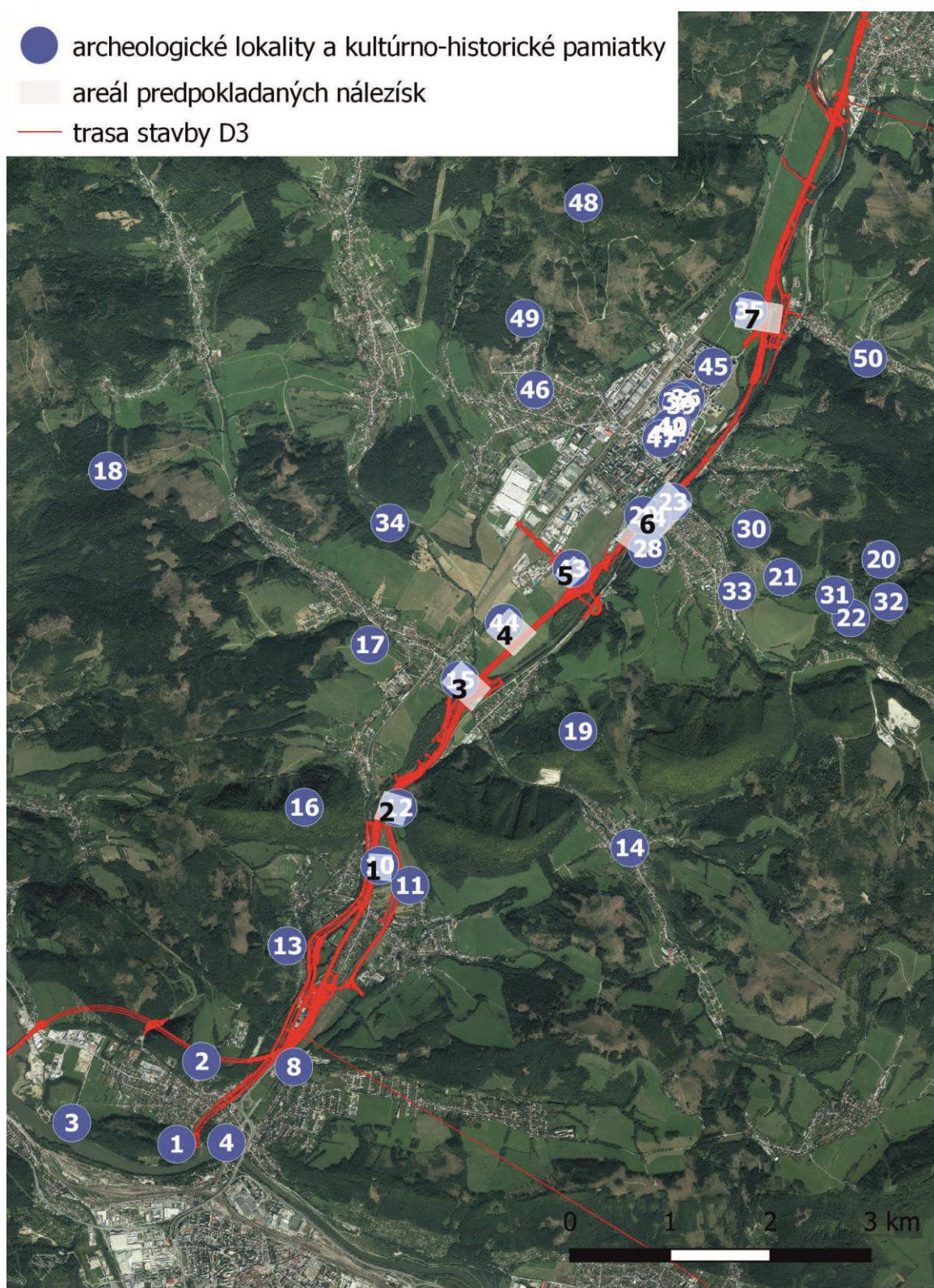
5 PRÍLOHY

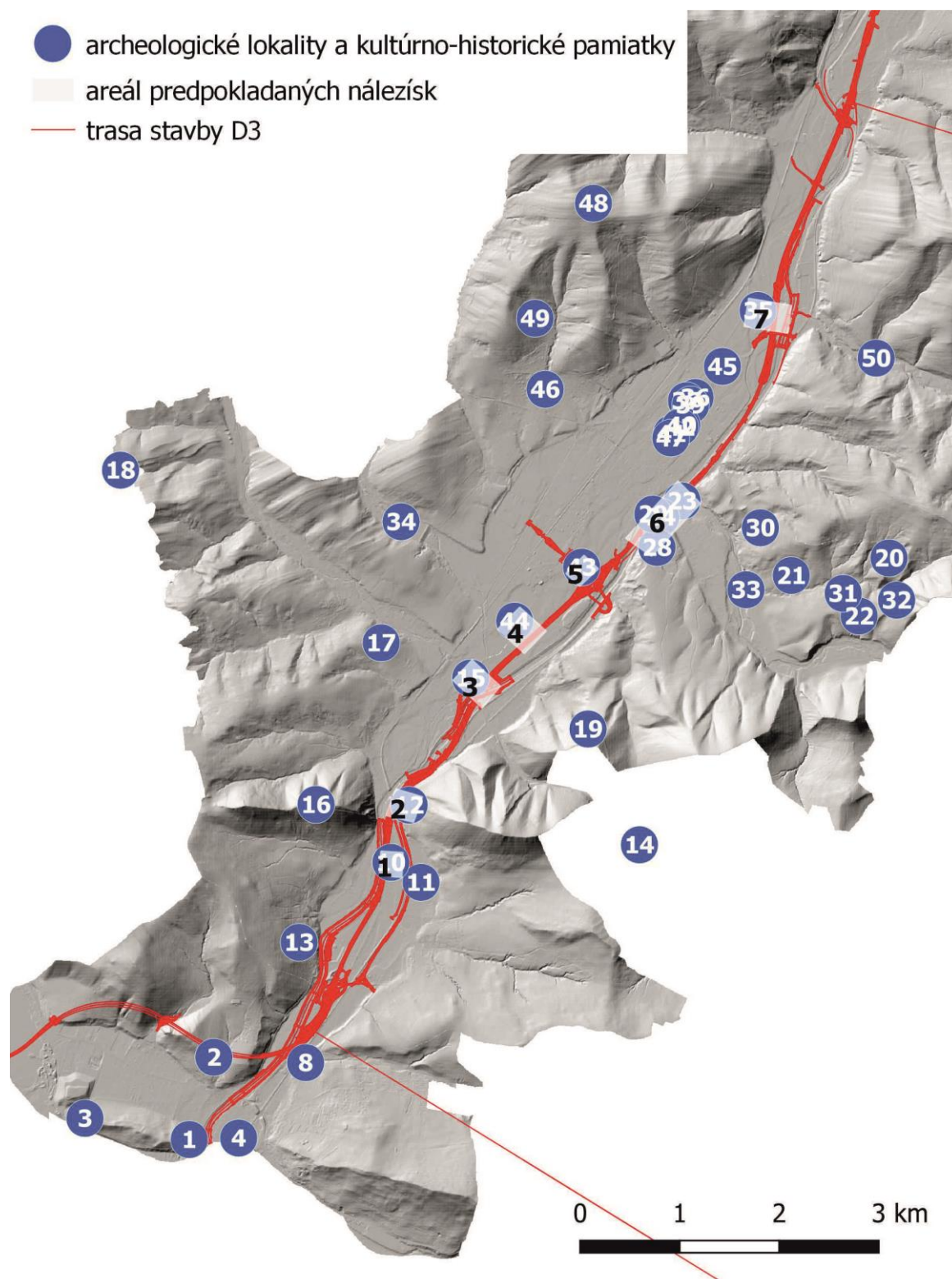
Obr. 1 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach na ortofotomape v mierke 1:50 000.

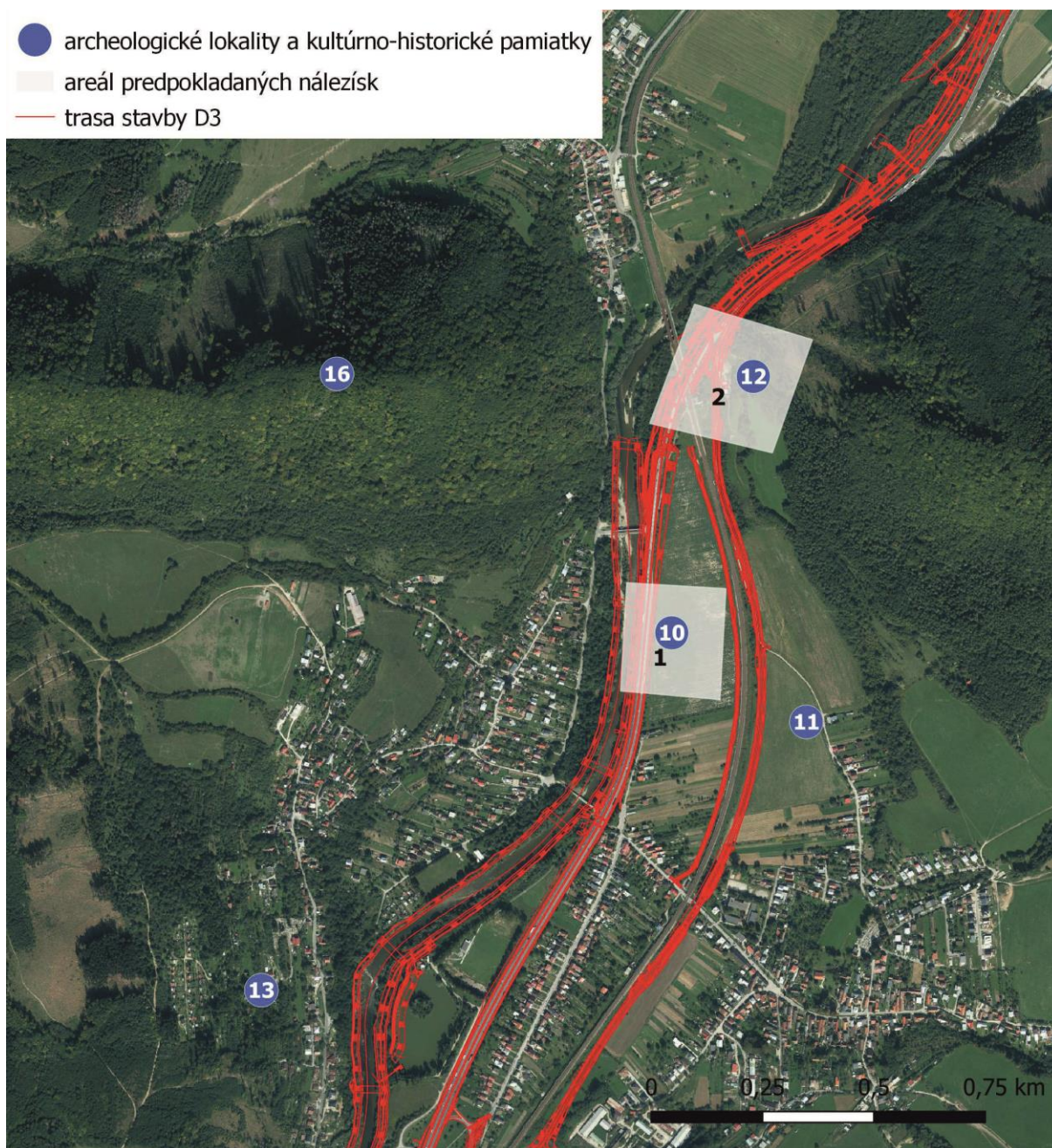
Obr. 2 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach na lidarovej mape v mierke 1:50 000. Mapový podklad: ÚGKK SR.

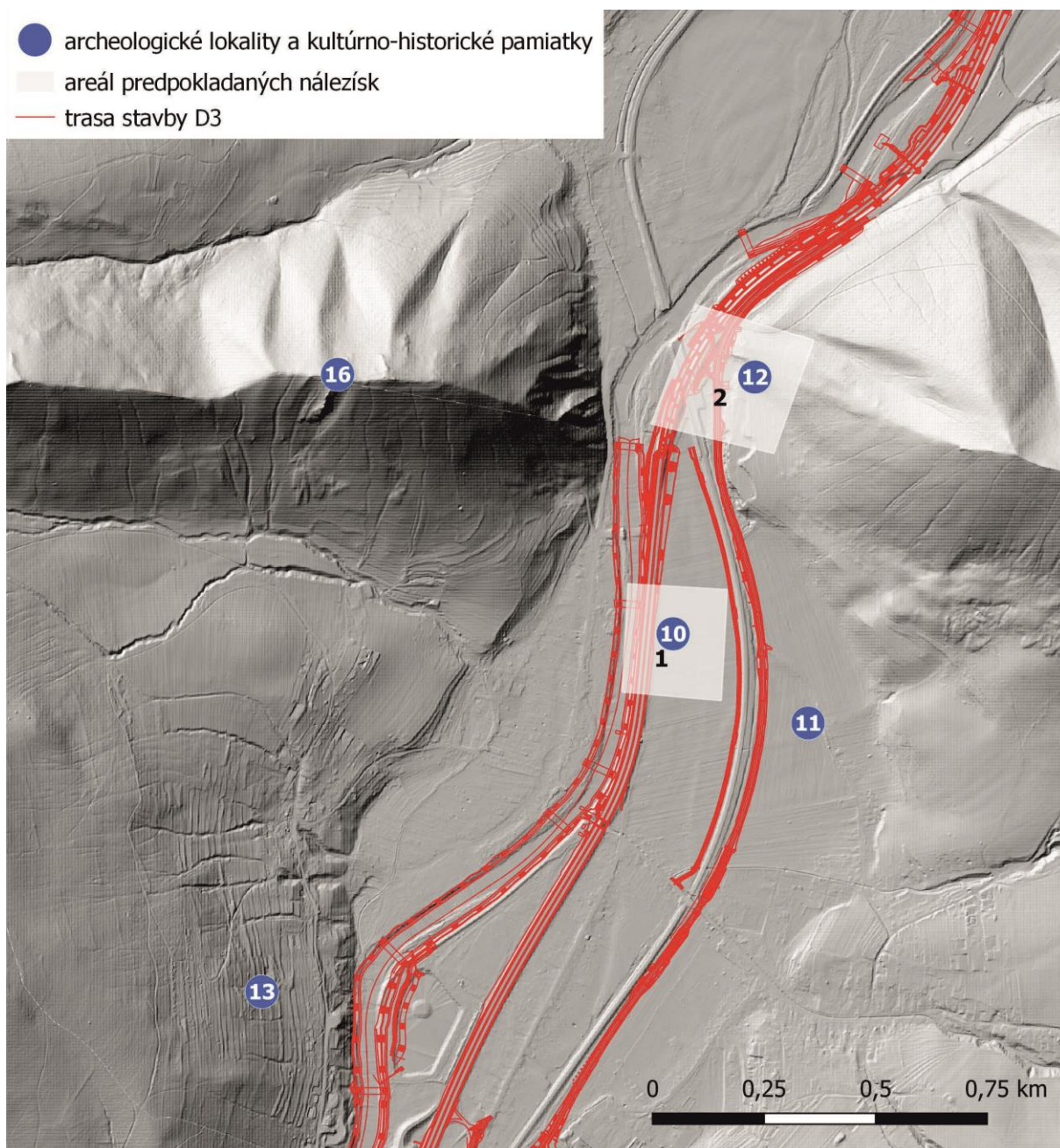
Obr. 3 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase na ortofotomape v mierke 1:50 000.

Obr. 4 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase na lidarovej mape v mierke 1:50 000. Mapový podklad: ÚGKK SR.

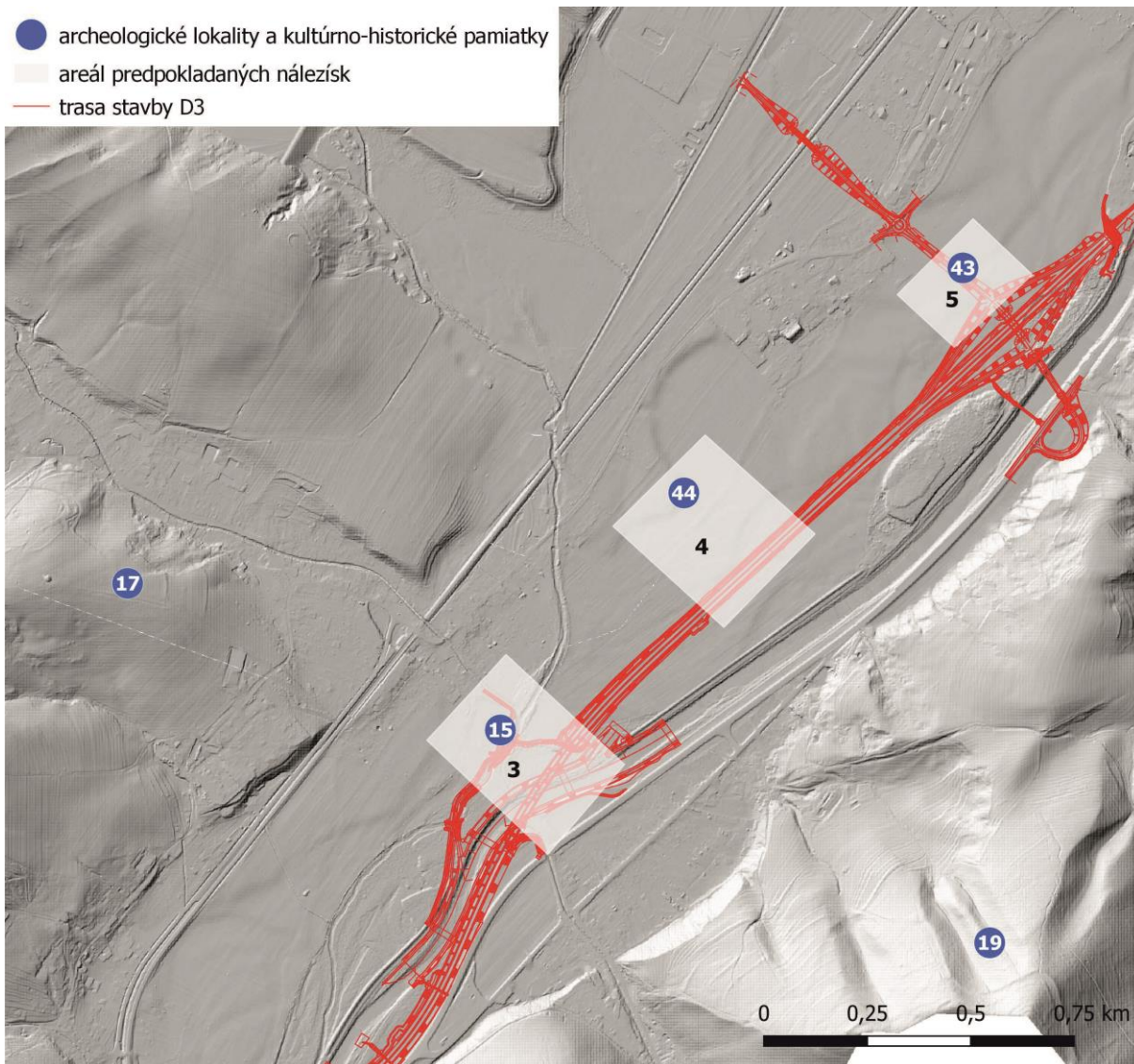
Obr. 5 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (1, 2) na ortofotomape v mierke 1:10 000.

Obr. 6 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (1, 2) na lidarovej mape v mierke 1:10 000. Mapový podklad: ÚGKK SR.

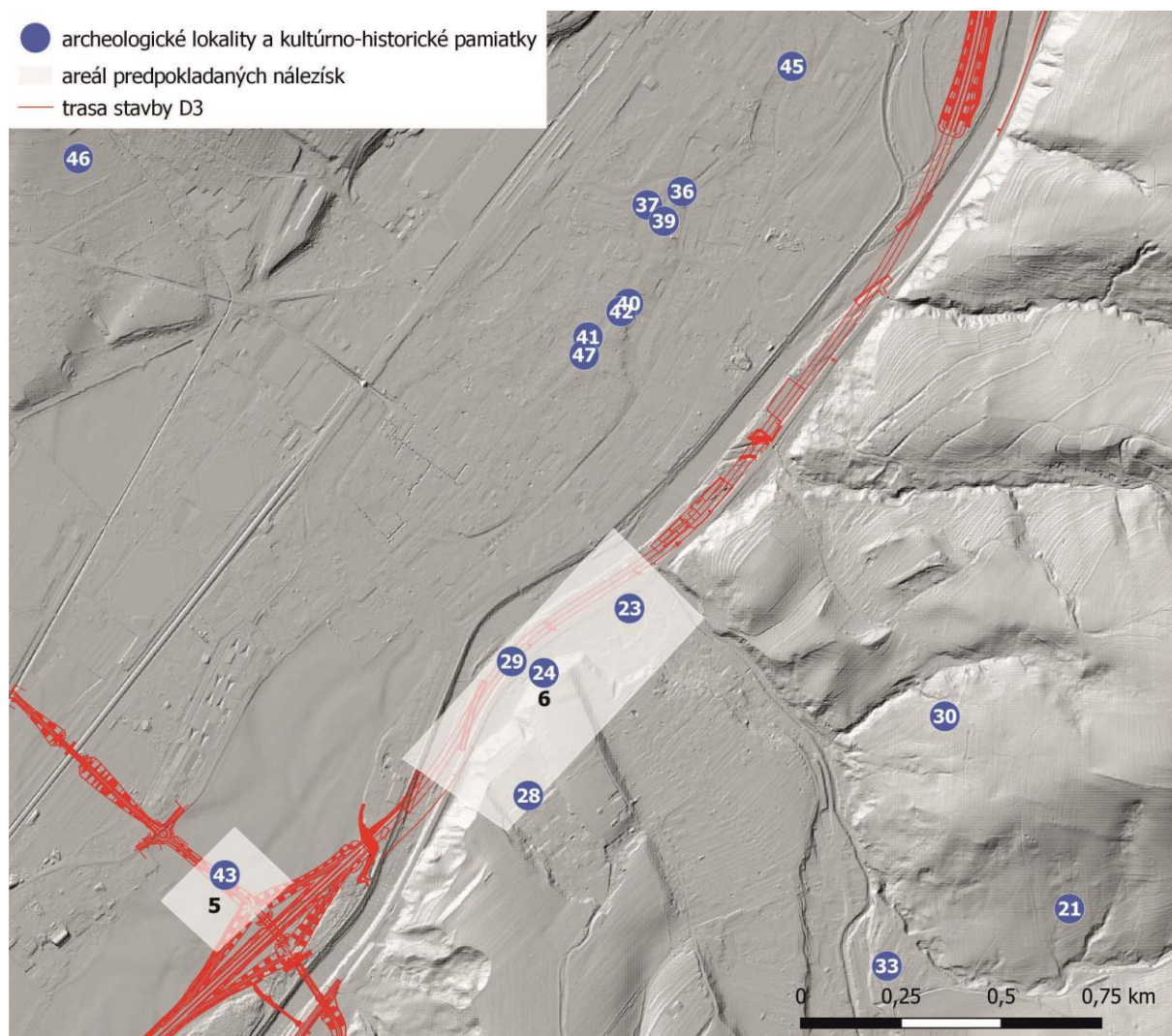
Obr. 7 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (3 – 5) na ortofotomape v mierke 1:10 000.

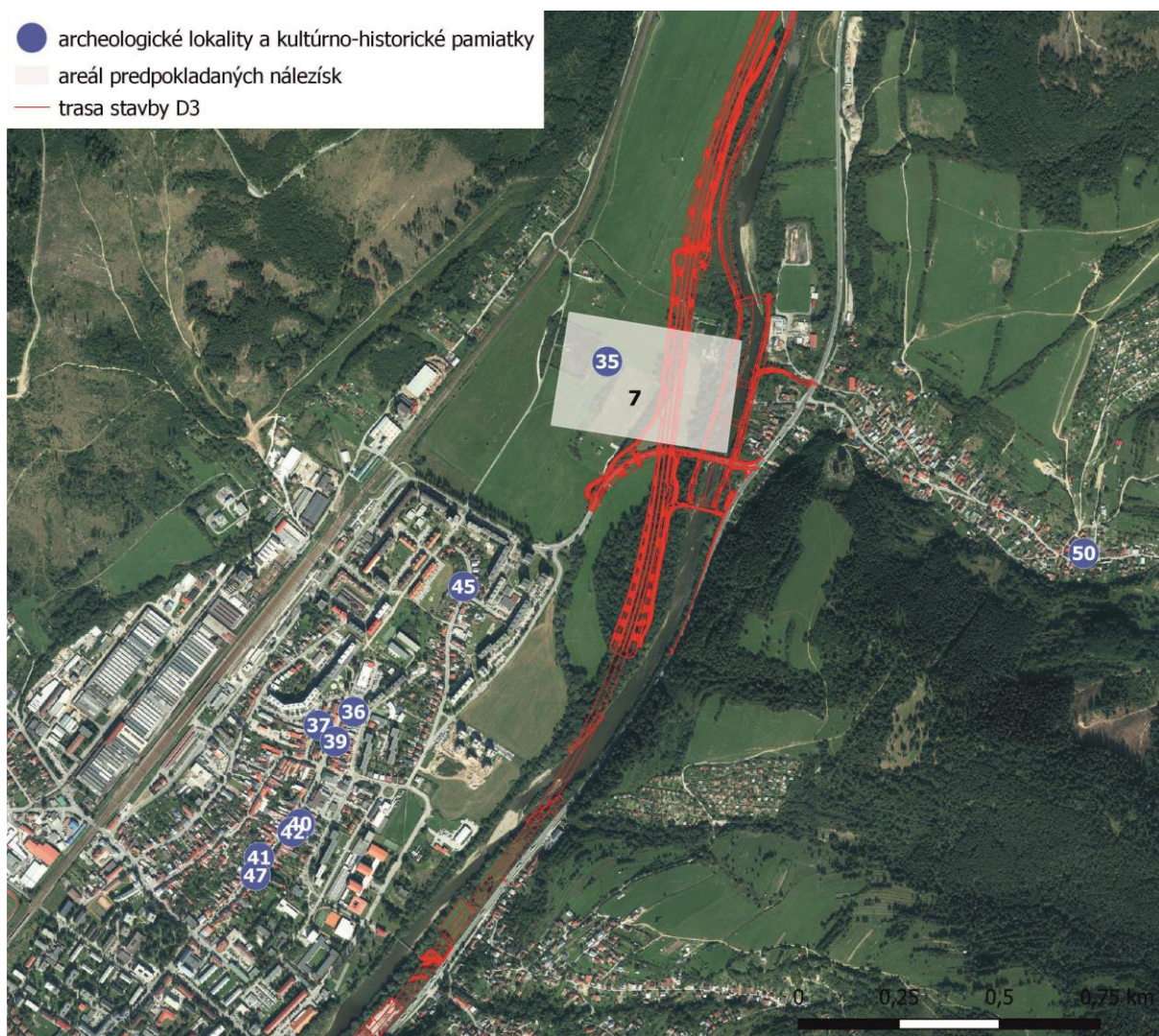
Obr. 8 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (3 – 5) na lidarovej mape v mierke 1:10 000. Mapový podklad: ÚGKK SR.

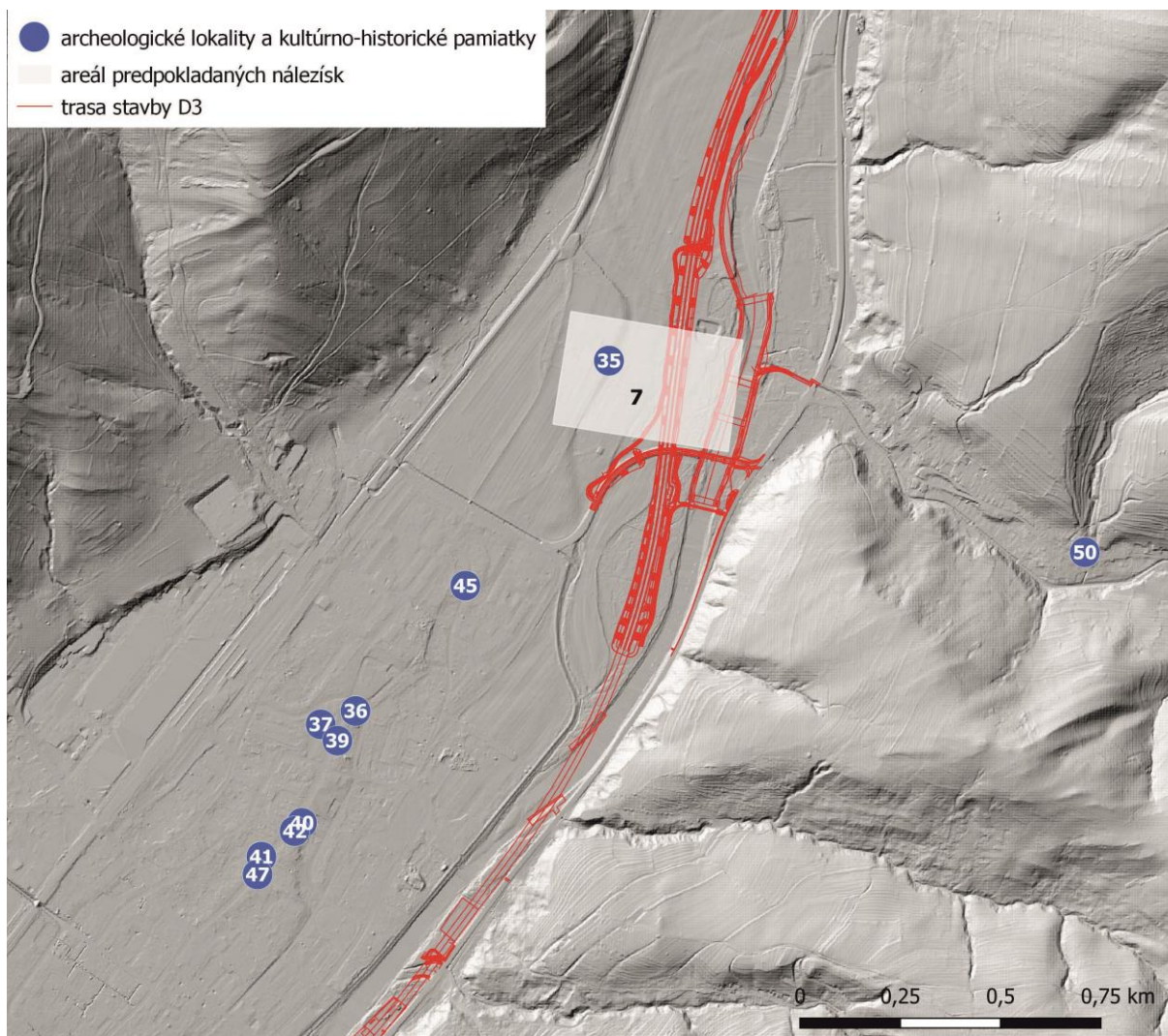
Obr. 9 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (5, 6) na ortofotomape v mierke 1:10 000.

Obr. 10 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (5, 6) na lidarovej mape v mierke 1:10 000. Mapový podklad: ÚGKK SR.

Obr. 11 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (7) na ortofotomape v mierke 1:10 000.

Obr. 12 Plán stavby s vyznačenými archeologickými náleziskami a pamiatkami v dotknutých katastrálnych územiach a areálmi predpokladaných nálezísk na trase (7) na lidarovej mape v mierke 1:10 000. Mapový podklad: ÚGKK SR.